

Đế mèn ần tướng

Người Á Đông quen hỏi nhau "cầm tinh con gì?" để có những ước đoán về tính cách, cuộc đời... người mình đối thoại. Trong 12 con giáp không có con nào là... đế mèn, song thật lạ, mỗi lần nhớ về Tô Hoài, tôi thường liên hệ tới hình ảnh con vật độc đáo này, "nhân vật" chính trong tác phẩm trứ danh "Đế mèn phiêu lưu ký".

Không chỉ là vì sự "giống nhau" trong một số đặc điểm của cuộc sống mà cả phần nào về... hình thức nữa.

"Kính thưa đồng chí Đế Mèn - Chủ tịch Hội Văn nghệ Hà Nội" - thời kỳ làm trợ lý cho ông, trong một cuộc họp cơ quan, đã có lần tôi suýt bật lên lời thưa như vậy. Ấy là vì tôi bị "bỏ bom" mời phát biểu trong khi đang mãi chăm chú quan sát từng đường tơ kẽ tóc trên gương mặt vị thủ trưởng già lão của mình. Quả tình, càng "ngắm" tôi càng thấy lão nhà văn có những nét giống chú đế mèn.

Thì đây, hãy xem ông miêu tả con vật yêu quý của mình: "Đầu tôi to ra và nổi từng tảng, rất bướng". Đúng là, "bộ tổng tham mưu" của lão nhà văn cũng "nổi từng tảng" thật, và "to" - phải gọi là "to gộc" (theo một câu văn của chính ông trong tác phẩm nói trên, thì là "Đây rồi! Đầu to gộc, bóng quá!"). Và về tỉ lệ giữa "phần đầu" và "phần mình", nếu so với chú đế mèn, thì vóc dáng của lão nhà văn cũng dễ gợi sự liên tưởng nói trên, nhất là khi ông ngồi thu lu, "phần mình" thót lại, càng làm cho "phần đầu" thêm... nổi trội.

Nói tới đây tôi lại nhớ tới chuyến cán bộ, nhân viên Hội Văn nghệ Hà Nội đi tham quan, nghỉ mát ở bãi biển Đồng Châu, Thái Bình năm ấy. Khi chứng kiến cảnh lão nhà văn Tô Hoài trong bộ quần áo nâu sòng phe phẩy chiếc quạt giấy từ phòng ngủ bước ra hàng hiên, cậu bé con trai nhà thơ Bùi Việt Mỹ (bấy giờ là Chánh Văn phòng Hà Nội) đã nín áo bố, thủ thỉ: "Bố ơi! Trông ông Tô Hoài ông ấy giống con... đế mèn, bố nhỉ?". Câu nói của cậu bé bảy tuổi làm tôi nghĩ ngay tới câu văn của ông (vẫn về chú đế mèn): "Lúc đi bách bộ thì cả người tôi rung rinh một màu nâu bóng mỡ soi gương được và rất ưa nhìn". Và bất giác tôi bật cười. Mọi người nghe ra đều cười. Lão nhà văn Tô Hoài cũng mím mím cười.

Nhà văn Tô Hoài (bên phải) và bằng kỷ niệm 65 năm xuất bản Đế mèn phiêu lưu ký.

Trong "Đế mèn phiêu lưu ký", Tô Hoài đã viết về cái sự lo xa của chú đế mèn: "Như các cụ già trong họ đế, tôi đào hang sâu sang hai ngã làm những con đường tắt, những cửa sau, những ngách thượng, phòng khi gặp việc nguy hiểm, có thể thoát thân ra lối khác được". Sự thật thì trong cuộc sống, nhà văn Tô Hoài cũng thoát ần thoát hiện và dường như lúc nào ông cũng ông cũng có hai địa chỉ để tiện cho việc "xa lánh sự đời".

Một địa chỉ là ngôi nhà riêng của ông ở 21 Đoàn Nhữ Hài và một là nhà người con gái cả ở Nghĩa Đô. Những ai không thật thân tín và công việc không quá cần kíp sẽ khó mà đoán biết ông đang ở chỗ nào trong hai địa chỉ trên nếu chỉ dò tìm ông qua điện thoại của vợ con ông. Tô Hoài là nhà văn luôn biết loại trừ những cuộc giao đãi vô bổ để dành thời gian cho việc viết và... đọc.

Đây là nói về hiện tại, còn trước đây, nơi "trú ần" của ông thường là... bệnh viện. Trong bài chân dung văn học có tên gọi "Tô Hoài - văn và đời", nhân bình luận về cái sự "khôn" của Tô Hoài, nhà thơ Vũ Quần Phương đã buông nhận xét: "Tôi cũng đã thấy ở nhiều đợt đấu tranh ác liệt trong giới văn thì ông đi nằm viện".

Nếu như ở Đế mèn phiêu lưu ký, bạn đọc đã được làm quen với một con vật luôn chỉ thú với việc bay nhảy tứ chiếng trên giang hồ nhưng khi cần cũng biết thu lu trong tổ, im hơi lặng tiếng mà lo việc của

mình, thì ở ngoài đời, nhà văn Tô Hoài cũng có những đặc tính rất đối lập nhau như vậy. Là người có số lượt đi nước ngoài nhiều nhất trong các nhà văn Việt Nam, song ông cũng là người có thể ngồi đóng đinh bên bàn viết ngày này sang tháng khác, bền bỉ hết cô gái dệt lụa bên khung cửi ở quê ngoại của ông xưa (phường Nghĩa Đô, quận Cầu Giấy, Hà Nội ngày nay).

Một điều cần nói là ngôi nhà của ông ở 21 Đoàn Nhữ Hài luôn gọi cho tôi liên tưởng tới cái hang của chú đế mèn. Từ cửa chính đi vào, qua một gian phòng bóng tối nhờ nhờ hắt lên những vật dụng già nua, cũ kỹ, ta sẽ bất ngờ bắt gặp một không gian chan hoà ánh sáng, đó là khoảnh sân sau với chiếc cầu thang ngoài trời dẫn lên phòng làm việc của nhà văn ở tầng hai.

Gian phòng này không chỉ trần thấp mà mọi vật dụng đều thấp: từ chiếc giường cũ kỹ kê sát đến bộ bàn ghế cổ lỗ... nó cho ta cảm giác như ở trong một hang động. Và "lỗ thông hơi" của nó chính là khoảng không gian phía sau nhà. Từ đây nhà văn có thể ung dung hít thở khí trời sau những ca "cày sâu cuốc bẫm" trong trí não.

Đến nay nhà văn Tô Hoài đã cho xuất bản ngót 200 đầu sách, trong đó phần lớn dành cho đối tượng bạn đọc lớn tuổi. Ấy thế nhưng, như có lần lão nhà văn tâm sự: "Hơn sáu mươi năm cầm bút, viết ra bao tác phẩm, nhưng hễ nhắc đến mình là người ta lại chỉ nhắc đến... con đế mèn... ". Được biết, nhà văn Tô Hoài từng là Chủ tịch Hội đồng Văn học thiếu nhi Hội Nhà văn, từng nhiều lần có chân trong Ban giám khảo chấm giải các cuộc thi viết cho các em. Lại "so" với chú đế mèn trong cuốn sách của ông. Chẳng có lúc chú ta bị trẻ thơ bắt được, thả vào lồng tre, dùng làm phần thưởng cho bọn trẻ đi đá bóng đó thôi.

Vậy nên, với tôi, nhà văn Tô Hoài có cái gì đấy có thể gọi là "Đế mèn ẩn tướng". Bản thân nhà văn cũng quen với cách so sánh này. Có lúc, để giải thích một việc làm có phần nghịch ngợm của mình, lão nhà văn mồm mỉm cười: "Tính mình... đế mèn thế mà".

(Nguồn: Văn Nghệ Công An)